

74. Toni Morrison'un *God Help The Child* eserinin Türkçe çevirisi üzerine eleştirel bir inceleme

Fatih İKİZ¹

APA: İkiz, F. (2023). O Toni Morrison'un *God Help The Child* eserinin Türkçe çevirisi üzerine eleştirel bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (33), 1212-1228. DOI: 10.29000/rumelide.1283505

Öz

Çeviriye yönelik bilimsel yaklaşımların kabul görmesi ve özellikle çeviri farkındalığının oluşmaya başlaması sonucu çevirisi yapılan yazınsal metinleri konu alan eleştirel çalışmalar ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu tür eleştirel çalışmalar çevirinin erek toplumda nasıl alımlandığını ortaya çıkarmak ve bu sayede sonraki benzer çeviri çalışmalarına bir zemin oluşturmak noktasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada Afro-Amerikan edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Toni Morrison'un *God Help the Child* (Türkçesi *Tanrı Çocuğu Korusun*) adlı eserinin İngilizceden Türkçeye çevirisinin eleştirel bir incelemesi yapılacaktır. Çalışmanın ilk bölümünde çeviri eleştirisine yönelik kısa bir giriş yapıldıktan sonra bu çalışmanın kuramsal ve yöntemsel çerçevesine dayanak oluşturan Antoine Berman'ın çeviri eleştirisi için sunduğu analitik yol haritası aşamalarıyla açıklanacaktır. İkinci bölümde Berman'ın analitik yol haritasından hareketle kaynak ve çeviri metinden alınan örneklerle çevirmenin almış olduğu çeviri kararları üzerinden eleştirel bir çeviri incelemesi sunulacak ve bu kararların gerekçeleri sorgulanacaktır. Çalışmanın son bölümünde ise örnekler üzerinden yapılan metin incelemesi sonucunda gözlemlenen çevirmen kararlarının çeviri metindeki yansımaları değerlendirilecektir. Çalışmanın amacı incelenen çeviri metinde hata avcılığı yapmak ya da alternatif bir çeviri önerisi sunmak değil, çevirmenin çeviri sürecinde almış olduğu kararların olası gerekçelerini göz önünde bulundurarak eleştirel bir çeviri incelemesi sunmak ve yeni çevirilere alan açmaktır.

Anahtar kelimeler: Antoine Berman, analitik yol haritası, çevirmen kararları, çeviri eleştirisi, eleştirel çeviri incelemesi

A critical analysis on the Turkish translation of *God Help the Child* by Toni Morrison

Abstract

Critical studies on translated literary texts have gained prominence due to increasing scientific approaches to translation and raising awareness in translation studies. Such critical studies play an essential role in revealing how translation is received in the target society, thereby laying the groundwork for similar translation activities in the future. This study will critically analyse the Turkish translation of Toni Morrison's novel *God Help the Child*, one of the important representatives of Afro-American literature. After briefly introducing translation criticism in the first part of the study, Antoine Berman's analytical roadmap for translation criticism, which serves as the theoretical and methodological framework for this research, will be explained in detail, including its various stages. Based on Berman's analytical roadmap, a critical translation analysis will be presented on the

¹ Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık ABD (İstanbul, Türkiye), fatih.ikiz@istanbul.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2932-5143. [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 23.03.2023 kabul tarihi: 20.04.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1283505]

translator's translation decisions in the second part. Examples from the source and translation texts and the justifications for these decisions will be questioned. In the final part of the study, the reflections on the translator's decisions observed in the translated text will be evaluated through the examples examined. This study aims not to hunt for errors in the analysed translation text or propose an alternative translation but to critically analyse the translator's decisions in the translation process, considering possible rationales and opening new avenues for future translations.

Keywords: Antoine Berman, analytical path, translator's decisions, translation criticism, critical translation analysis

Giriş

Çeviribilimin ayrı bir alan olarak kabul edilmesiyle birlikte çevirinin kaynak metin odaklı mı yoksa erek metin odaklı mı olması gerektiği ya da yeterli veya kabul edilir çevirinin mi daha makul olduğu gibi yüzeysel sorunlarının yerini çeviri süreci başta olmak üzere çevirinin tüm eyleyenlerine sürece dahil eden kuramsal yaklaşımlar almaya başlar. Çeviribilimin ayrı bir disiplin olarak değerlendirilmeye başlanması ile birlikte çeviri eleştirisi de alanın tartışılan bir konusu haline gelir. Ancak çeviri eleştirisine yönelik yaklaşımların başlangıçta belirli bir yöntem ve ölçütlere dayandırılmadığı, sübjektif yorumlardan oluşan belirsizlikler barındırdığı, çeviride hata arayışından öteye geçemediği görülür. Özellikle de yazın çevirisi alanında yürütülen çeviri eleştirisi çalışmalarında bu duruma daha sık rastlanır.

Çeviri eleştirisinin nihai amacı çeviriyi nesnel ve bilimsel bir bakış açısı ile belirli ölçütlere göre değerlendirmektir. Yazın dizgesinin önemli bir kısmını çeviri metinlerin oluşturduğu ülkemizde yapılan yazın çevirisi eleştirilerine bakıldığında ise *iyi çeviri nasıl olmalıdır, başarılı bir çeviri ne gibi özellikleri taşımaktadır* gibi doğru-yanlış çözümlerinin ön planda tutulduğu görülür. Gazetelerde, edebiyat dergilerinde ya da kitap tanıtımlarında çeviri eleştirisi olarak adlandırılan metinler değerlendirildiğinde *metinlerin akıcı, okunaklı, yazarın sesini erek dilde başarıyla aktaran, özgün metinden uzak gibi* övücü ya da yerici sübjektif yorumların ötesine geçilemediği gözlemlenir. Dahası bu tür yazıların pek çoğunda çeviri sürecinden ve sürecin en önemli aktörlerinden biri olan çevirmene olumsuz bir durum söz konusu olmadıkça yer verilmez. Dolayısıyla yürütülen çeviri eleştirisi çalışmaları yüzeysel olmaktan öteye gidemediği anlaşılır.

Çeviri eleştirisinde kaynak metin ile çeviri metnin karşılaştırılması elbette önemli bir yer tutar. Ancak çeviri eleştirisi salt dilsel ve içerik karşılaştırmasının üzerine kurulamayacak kadar kapsamlı ve çok katmanlı bir üst metin türüdür. Genel uygulamanın aksine, erek ve kaynak metnin karşı karşıya getirildiği eleştirel bir incelemede çeviri sürecini, çevirmenin almış olduğu çeviri kararlarını ve uyguladığı çeviri yöntemlerini, çeviri metnin okurunu, her iki metnin dilsel ve biçimsel özelliklerini görmezden gelen, çeviriye ilişkin kesin hükümler veren ve veriye dayanmayan sübjektif yorumlardan kaçınmak gerekir. Tüm bu hususlar doğrultusunda, söz konusu çalışmada Amerikalı ünlü yazar Toni Morrison'un *God Help The Child* adlı eserinin dilimize yapılan (Tr. *Tanrı Çocuğu Korusun*) çevirisinin bir değerlendirmesini yapmak amaçlanır. Fakat çalışmanın odak noktası bir doğru- yanlış bulma düzleminde gerçekleştirilen bir hata avcılığı ya da alternatif bir çeviri önerisi sunmak değildir. İncelemenin temel amacı ortaya çıkan çeviri ürün üzerinden çevirmen kararlarını ve bu kararların gerekçelerini analitik bir yol haritası üzerinden anlamlandırmaya çalışmak, bu kararların çeviri metinde ne ölçüde yansıdığını gerekçeleriyle değerlendirmek ve yeni çevirilere alan açmaktır.

1. Antoine Berman'ın çeviri eleştirisine yönelik analitik yol haritası

Çeviri, doğası gereği karmaşık bir süreçtir ve çok yönlü bir olgudur. Bu nedenle, Dilek Dizdar'ın da belirttiği üzere "çevirinin düşünsel veya bilimsel olarak tartışılması" (2004: 3-8) uzun bir süre ihmal edilir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, özellikle 1970'lerden sonra, çeviri çalışmaları daha geniş bir perspektifte incelenmeye başlanır. Öncesindeki tartışmalar daha çok belirli bir çeviri tanımı çerçevesinde, doğru çeviriye dair "Çeviri nasıl yapılmalıdır? İyi çeviri nasıl olmalıdır?" gibi soruları yanıtlama amacı güden bir kapsamdaydı. Bu yeni bakış açısı, kültürü de sürece dahil eden çeviri çalışmalarına odaklanır ve erek kültüre yönelik betimleyici çalışmalarla öne çıkmaya başlar. Artık, çeviri sürecini yönlendirmeyi amaçlayan kaynak odaklı çeviri anlayışının yerini daha çok erek-kültür odaklı çeviri anlayışı alır ve çevirinin sadece dilsel bir aktarım olmadığı, aynı zamanda kültürel bir aktarım olduğu ortaya konur.

Çeviri eleştirisi metinlerinin yazın metinlerine yazılmış üst metinler olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, çeviri eleştirisi ile yazın eleştirisini birbirinden kesin çizgilerle ayrı tutmak mümkün değildir. Bu nedenle çeviri metinleri değerlendirmeyi amaçlayan eleştiri metinleri de yazın metinlerine yönelik eleştirel metinler gibi belirli bir yöntemle, kurallara ve en önemlisi nesnel bir çerçeveye dayandırılmalı ve yüzeysel incelemenin ötesinde, sübjektif ve basmakalıp yorumlardan uzak, çevirinin nedenlerini ve gerekçelerini sorgulayan, bilimsel bir dayanağa sahip olmalıdır. Büşra Yaman, benzer şekilde Van den Broeck'in betimleyici ve dilbilimsel yaklaşımı birleştiren çeviri eleştirisi modelinden şu şekilde bahseder:

"Van den Broeck'in "Second Thoughts on Translation Criticism: A Model of its Analytic Function" (1985) başlıklı makalesinde sunduğu eleştiri yaklaşımında sırasıyla kaynak ve erek dizgeleri ile metinlerin karşılaştırılması ve bunun sonucunda da "zorunlu" ve "seçeneklere dayanan" kaymaların ortaya çıkarılması esastır. Bu eleştiri modelinin ortaya koyduğu en önemli düşüncelerden biri eleştirmenin kendi değer yargılarını çevirmenin normlarından ayrı tutmaya çalışmasıdır. Böylece çeviri eleştirisinde "iyi", "yeterli", "doğru" gibi kısır sıfatların çevresinde dönmek yerine çevirinin "neden"leri ve "nasıl"larının irdelenmesinin önü" açılmıştır." (2018: 432)

Antoine Berman, çeviri eleştirisinin nasıl yapılması gerektiğine dair bir yol haritası önerisinde bulunur. Eleştiri eyleminin kendine özgü bir boyutu olduğunu ve ayrı bir bilgi alanı yarattığını öne süren Berman, çeviri eleştirisi için analitik bir yol haritası önerisinde bulunur ve söz konusu çalışmasında çeviri eleştirisine yönelik bir yaklaşım sunmasındaki amacının "bir model sunmak değil olası analitik bir yol haritası oluşturmak" (2009, s. 49) olduğunu belirtir. Söz konusu analitik yol haritası çeviri eleştirisinin belirli bir izlek dahilinde yapılmasına uygun bir çerçeve sağlaması ve çevirmene atfedilen çeviri hatalarından ziyade çevirmen tercihlerinin nedenlerini incelemesi sebebiyle bu araştırmada tercih edilmiştir. Berman, *Toward a Translation Criticism: John Donne* başlıklı çalışmasında, çeviri eleştirisi yaparken "sistemik saldırılardan her zaman kaçınmaya çalıştığını; bunun yerine hataların altında yatan nedenleri aramayı tercih ettiğini" (2009, s. 25) açıkça ifade eder. Berman'ın sunduğu analitik yol haritası birbirini tamamlayan altı (6) aşamadan oluşur.

1.1. Çeviri metnin okunması ve tekrar okunması

Berman'ın sunduğu yol haritasının ilk aşamasını *çeviri metnin tekrar tekrar okunması* (İng. *translation reading and rereading*) oluşturur. İlk aşamada kaynak metin tamamen kenara bırakılıp çeviri metin tam anlamıyla tarafsız, önyargısız bir biçimde okunmalıdır; aslında bu durum eleştirel eylemin en temel unsurudur. Bu aşamada çeviri metin ilk olarak kaynak metinden bağımsız olarak erek dilde yabancı bir eser gibi okunurken, tekrar okuma aşamasında ise çeviri eser gözüyle okunur. Kaynak metin ve çeviri

metin arasında karşılaştırma yapmadan kaynak metni sürecin dışında tutmak oldukça güç olsa da yalnızca bu sayede eviri metnin "ayakları üstünde durabilen" bir metin olup olmadığı anlaşılabilir. Berman, ayakta kalmak ile kastedilenin ilk olarak çevirinin erek dilde bir metin olarak varlık bulması, başka bir ifadeyle erek dilin normlarına uygun olması olduğunu açıklar. İkinci olarak ise eviri metin tüm metinsel ögeleri ve bileşenleri ile kendi başına bir metin olarak varlığını sağlamalıdır. Çevirinin içsel tutarlılığı ve yaşam g ancak bu sayede kaynak metne bağlı kalmadan yapılan okuma ve tekrar okuma ile belirlenebilir (Berman, 2009, ss. 49-50).

1.2. Kaynak metnin okunması

Berman'ın analitik yol haritasının ikinci durağı olan *kaynak metnin okunması* (İng. *the readings of the original*) aşamasında ilk bölüme paralel olan bir okuma önerilir ancak bu defa kaynak metnin eviri metinden bağımsız olarak algılanması söz konusudur. Fakat çeviriden tamamen kopmadan, çevir metnin sorunlu ya da başarılı taraflarını da göz önünde bulundurarak bir kaynak metin okuması gerçekleştirilir. Böylece sürecin ilerleyen aşamalarında karşımıza çıkacak metinleri karşı karşıya getirme aşamasına hazır olunabilir. Berman'a göre kaynak metnin okunması, sadece hızlıca geçerli bir okuma değil, aynı zamanda metinsel bir n incelemedir. n inceleme sayesinde yazının ve kaynak dilin kendine özgü tüm biçemsel özellikleri belirlenir ve bu özelliklerin birbirleriyle sistemli bağlantılarının oluşturduğu bir aę kurulur. Daha geniş bir erevdeden bakılırsa, bu türden bir okuma yazıyı dil ile bağlayan örüntüyü ve metnin bütününü oluşturan unsurları belirlemeyi amaçlar (2009, s. 51).

Peki tüm bunlar, yani eviri metnin zayıf ve güçlü yanlarını, kaynak metnin ise biçemsel ve metinsel özelliklerini bilmek çevirinin sistematığını anlamaya, eviri eleştirisinde bulunmaya yeterli olacak mı? Berman, kaynak metnin biçemsel yapısını biliyor olabileceğimize fakat çevirinin sistematığı hakkında henüz hiçbir Őey bilmediğimize; bunun sebebinin de her çevirmenin kendine özgü bir sistematığının, bir yaklaşımının olduğuna ve bu nedenle eviri içine, hatta daha da ötesine, çevirmene geri dönmemiz gerektiğine vurgu yaparak bu sorunun cevabını verir (2009, ss. 56-57). Çevirinin en önemli eyleyenlerinden biri olan çevirmen faktörü tam da bu aşamada devreye girer.

1.3. evirmenin izinin sürülmesi

Berman'ın kapsamlı ve çok yönlü bir eviri eleştirisine için sunduğu yol haritasının üçüncü durağını ise *evirmenin izinin sürülmesi* (İng. *in search of the translator*) oluşturur. Bu aşamada çevirinin nedenlerini anlamak için eviri eylemini gerçekleştiren çevirmene dönülür, başka bir deyişle çevirmenin izi sürülür. Çeviri hermenautiğinin doğası gereği çeviriyi yapan öznenin de süreçte göz önünde bulundurulması gerektiği için eviri eleştirisinde çevirmenin izinin sürülmesi bir açıdan kuramsal bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Nasıl ki yazınsal bir metinden söz ederken o eserin yazarının kim olduğunu soruluyorsa, çeviriden de söz ederken eviri eylemini yapan öznenin, yani çevirmenin kim olduğunu da sormak gerekir. Fakat Berman'ın da belirttiği üzere "yazar kim" ile "evirmen kim" soruları kapsamı itibariyle birbirinden ayrılır (2009, ss. 57-58). Çevirmen hakkında sorulan soruların çevirmenin izini sürerken önemli olduğunu ancak tek başına salt bilgilerin yeterli olmayacağını ileri süren Berman, eviri eleştirisine bağlamında bu aşamayı: *evirmenin çeviriye yönelik tutumu* (İng. *the translating position*), *eviri projesi* (İng. *the translation projet*) ve *evirmenin ufku* (İng. *the horizon of the translator*) olarak  alt başlıkta ele alır (s. 58).

1.4. Çeviri metnin incelenmesi (kaynak metin ile çeviri metnin karşı karşıya getirilmesi)

Berman'ın çeviri eleştirisi yol haritasının dördüncü ve belki de en önemli durağı ise çeviri işlemi sonucu ortaya çıkan ürünün, yani *çeviri metnin incelendiği*, yani kaynak metin ile çeviri metnin karşı karşıya getirildiği aşamadır. Kaynak metin ile çeviri metin arasında sağlam temellere dayanan bir karşılaştırma, Berman'ın ifadesi ile "karşı karşıya getirme" (İng. *confrontation*) (2009, s. 66), çeviri eleştirisi bağlamında kritik öneme sahiptir. Bu karşılaştırma, çevirmenin kaynak metnin anlamını, tarzını, tonunu ve diğer unsurlarını hedef dile başarılı bir şekilde aktarabilip aktaramadığını değerlendirmemize olanak sağlar. Kaynak metin ile çevirisi arasındaki iyi temellendirilmiş karşılaştırma, çevirinin güçlü ve zayıf yönlerini ortaya çıkarabilir, çevirmenin hatalarını ve özgürlüklerini belirleyebilir ve hatta çevirinin zorlukları hakkında fikir edinmemizi sağlayabilir.

Berman'ın bu aşamada üzerinde durduğu, çeviri metin ile kaynak metnin farklı açılardan karşı karşıya getirilmesidir ve bu dört katmanlı bir süreçtir. İlk katmanda kaynak metinden seçilmiş ögeler ve bölümler ile bunların çeviri metindeki karşılıkları arasında bir karşılaştırma yapılır. İkinci katmanda çeviri metinde sorunlu ya da başarılı bulunan metinsel bölümler ile kaynak metnin ilgili bölümleri arasında ters bir karşılaştırma yapılır. Üçüncü katmanda genellikle ilk iki karşılaştırmaların içinde diğer çevirilerle bir karşılaştırma gerçekleştirilir. Dördüncü katmanda ise çevirinin kendisi ile çeviri projesi arasında bir karşılaştırma söz konusu olur. Bu karşılaştırma çevirmenin özneliği ve bu doğrultuda yaptığı çeviri kararları ile ilintili olarak çevirinin nasıl gerçekleştirildiğini ortaya çıkarır (2009, ss. 68-69).

1.5. Çevirinin alımlanması

Berman'ın yol haritasının beşinci durağını ise çeviri metnin erek kültürde nasıl karşılık bulduğu, nasıl algılandığı üzerine odaklanan *çevirinin alımlanması* (İng. *the reception of translation*) aşaması oluşturur. Berman, çalışmasında bu aşama üzerinde çok fazla durmamıştır, çünkü ona göre bir çeviri metnin erek kültürde nasıl alımlandığının araştırılması için o metnin erek kültür dizgesinde ele alınmış olması gerekmektedir. Berman'ın da üzerinde durduğu üzere, bir çeviri metnin erek kültür dizgesinde nasıl alımlandığının gözlemlenebilmesi için öncelikle o dizgede çeviri metnin "çeviri" olarak fark edilip edilmediğinin, eğer fark edildiyse nasıl irdelendiğinin (şu isimli çevirmen tarafından dilimize kazandırılmıştır gibi somut kanıtlarla) bilinmesi gerekir (2009, s. 77). Ancak bunlar gerçekleştiğinde çeviri metnin erek dizgede alımlanmasını gözlemek mümkün olur.

1.6. Yapıcı eleştiri

Berman'ın sistemli bir çeviri eleştirisi için önerdiği analitik yol haritasının altıncı ve sonuncu durağını *yapıcı eleştiri* (İng. *productive criticism*) oluşturur. Berman'a göre, sadece çevirinin çok fazla kusurlu olduğu ya da ilgili eserin önceki çevirilerinin artık kullanılmadığı, basılmadığı durumlarda yeniden çeviri gerektiği için geçerlilik kazanır. Bu sayede inceleme, yapıcı bir eleştiriye dönüşme fırsatı bulmuş olur. Söz konusu yapıcı eleştiri, çeviri edebiyatta uygulandığında yeniden çeviri planlanan yazınsal eserin yeniden çevrilme prensiplerinin belirlenmesini somut hale getirmeyi amaçlar. Buradaki amaç yeni bir çeviri projesi önermek ya da bu konuda tavsiyede bulunmak değil yeniden çeviri için özenle hazırlanmış bir alan oluşturmaktır (2009, ss. 78-79).

2. *Tanrı Çocuğu Korusun* eserinin Berman'ın yol haritası üzerinden eleştirel bir incelemesi

Berman'ın kapsamlı bir çeviri eleştirisi yapılabilmesi için önerdiği altı aşamalı analitik yol haritasındaki altı duraktan biri olan *kaynak metin ve çeviri metnin karşı karşıya getirilmesi* aşaması bu çalışma için uygun bir yöntem sağlar. Çalışmanın bu bölümünde Berman'ın yol haritasındaki aşamalar doğrultusunda kaynak metnin ve çeviri metnin karşı karşıya getirilmesine odaklanılarak Amerikalı yazar Toni Morrison'un dilimize *Tanrı Çocuğu Korusun* olarak çevrilen *God Help the Child* adlı eserinin çevirisinin çevirmen kararları doğrultusunda eleştirel bir inceleme sunulur. Berman'ın sunduğu yol haritasındaki tüm duraklar kendisinin de belirttiği üzere bir model sunmadığı için vazgeçilmez değildir. Dolayısıyla bu çalışmada erek metnin alınması, yapıcı çeviri eleştirisi sunmak gibi diğer duraklar inceleme sürecine dahil edilmemiştir.

2.1. Kaynak metin ve yazarı, çeviri ve çevirmeni hakkında

Yazarlık, editörlük, öğretim görevliliği gibi farklı işlerle uğraşan ve Amerikan edebiyatının önde gelen yazarlarından biri olarak kabul edilen Toni Morrison (Chloe Anthony Wofford), 1931 yılında Ohio'da dünyaya gelmiştir. Afrika kökenli olan yazar, çocukluk ve gençlik dönemlerinde Afro-Amerikanların yaşadığı ırk ayrımı, sınıfsal fark, cinsiyet eşitsizliği gibi baskılara maruz kalır ve yaşadığı bunalımlı dönemlere ve o dönemlerin hayatındaki etkilerine pek çok eserinde dolaylı yollardan ya da doğrudan yer verir. Üniversitede edebiyat eğitimi alan yazar, Virginia Woolf ve William Faulkner'in eserleri üzerine akademik çalışmalar yapmıştır. Morrison'ın eserleri genellikle post-modern bağlamda değerlendirilir. Feminizm, sınıf mücadelesi, ırkçılık ve cinsiyet eşitliği gibi konular yazarın eserlerinde sıkça ele aldığı ana temalar olarak karşımıza çıkar.

Her anlamda üretken bir kimliğe sahip olan Morrison, Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan ilk siyahi kadın yazardır. Bunun yanı sıra Pulitzer, American Book Award (1988- Sevilen), Pen/Saul Bellow Award for Achievement in American Fiction gibi çok sayıda uluslararası bilinirliği olan ödül kazanmıştır. İlk eseri *En Mavi Göz'ü* (İng. *The Bluest Eye*) 1970 yılında kaleme almış ve sonrasında yazmaya uzun yıllar devam etmiştir. Öne çıkan eserlerinden bazıları şunlardır: *Sula*, *Song of Solomon*, *Tar Baby*, *Beloved*, *Jazz*, *Paradise*, *Love, A Mercy*, *Home*, *God Help the Child*. Ayrıca çeşitli çocuk kitapları, kurmaca olmayan metinler de kaleme almıştır. İncelediğimiz kaynak metin, *God Help The Child*, 2016 yılında Vintage Books tarafından New York'ta yayımlanmıştır. Toni Morrison, Türkçeye *Tanrı Çocuğu Korusun* olarak çevrilen bu kitabında eritme potası ve çok kültürlülük gibi asimilasyon politikalarıyla "Amerikanlaştırılmış" yeni siyahi kuşağın psikolojisini irdeler. İnsanın hikâyesine çocukluğun ne şekilde yön verdiğini ve çocukluk travmalarının ilerleyen yıllarda onarılmaz yaralara dönüşümünü ele alan yazar, ırkçılık, cinsiyet ayrımı ve özellikle çocuk istismarını çarpıcı bir şekilde gözler önüne serer.

Karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmek için her çareye başvuran ve her şeyi göze alacak kadar cesur olan siyahi kadın kimliğini pek çok romanında ayrıntılı bir şekilde ele alan Morrison, bu eserinde de aynı geleneğini sürdürür. Melez bir anne ve babanın çocuğu olarak dünyaya gelen Lula Ann Bridewell'in, katran karası ten rengi yüzünden ailesi tarafından dışlanması, kabul edilememesi ile başlayarak ahmlı, güçlü, başarılı bir genç kadına dönüşümünü, bu sürede yaşadığı travmaların ve geçmişte söylediği bir yalanın hayatını değiştirmesini, sevgilisinden ayrılmasını ve sonrasında gelen iç çöküntüsünü vurucu bir şekilde ele alan kitap, ırk ayrımcılığı ve çocuk istismarı temalarını bir potada eriterek okuru bu acıları sorgulamaya davet eder. Morrison'un bu romanı dört (4) ana kısım altında on yedi (17) bölümden oluşur

ve her bölüm o bölümün anlatıcısının ismiyle adlandırılır. Her bölümde okur hikâyeyi o bölüme ismini veren anlatıcının bakış açısından takip eder.

Toni Morrison'un bu eserinin Türkçeye ilk çevirisi 2016 yılında çevirmen Elif Ersavcı tarafından yapılmış ve Sel Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır. Yazarın *Merhamet*, *Sevilen* ve *En Mavi Göz* gibi bazı önemli eserleri de yine aynı yayınevi tarafından Türkçe olarak yayımlanmıştır. Yayımlanan eserler ve künye bilgileri aşağıdaki şekildedir:

Merhamet: 2015 – Çevirmen: Zeynep Heyzen Ateş- Editör: Melisa Kesmez

Sevilen: 2016 – Çevirmen: Püren Özgören- Editör: Melisa Kesmez

Tanrı Çocuğu Korusun: 2016 – Çevirmen: Elif Ersavcı – Editör: Barış Cezar, Melisa Kesmez

En Mavi Göz: 2017 – Çevirmen: Zeynep Baransel – Editör: Bülent Doğan

Buradan hareketle yazarın eserlerini dilimize kazandıran çevirmenlerin değiştiğini, fakat editör olarak Melisa Kesmez isminin ön plana çıktığı söylenebilir. Çevirmen Elif Ersavcı, 20'nin üzerinde farklı eseri dilimize kazandırmış ve pek çok tanınmış yayınevi ile çalışan bir isimdir. *Kuşku*, *Edebiyat Nasıl Okunur*, *İçerden Ölmek*, *Annemin Kelimeleri*, *Sandman 1-2-3-4*, *Eve Dönüş* Türkçeye kazandırdığı eserlerden bazılarıdır. Dolayısıyla çevirmenin köklü yayınevleri ile çalıştığını ve hem kurmaca hem de kurmaca dışı metinleri çevirdiğini söylemek mümkündür.

2.2. Kaynak metin (KM) ile Çeviri metnin (ÇM) karşı karşıya getirilmesi

Bu bölümde Berman'ın analitik yol haritasında önerdiği kaynak metin ile çeviri metnin karşı karşıya getirilmesi aşamasından hareketle kaynak ve çeviri metinden seçilen örnekler üzerinden çevirmenin almış olduğu çeviri kararları incelenmiştir. Verdiği kararlar ışığında çevirmenin çeviriye yaklaşımı, metinden alınan örnekler üzerinden varsayımlara dayalı olarak yorumlanmaya ve yapıcı bir çeviri eleştirisi sunulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle çevirmen kararları belirli kategoriler altında sınıflandırılmıştır. Bu kategoriler sırasıyla dipnot kullanımı, kaynak dilden çevirisi yapılmayan ifadeler, dil düzeyi, söz dizimi ve cümle yapısı ve sözcük düzeyi şeklinde alt başlıklarda incelenmiştir.

2.2.1. Çeviri metinde dipnot kullanımı

Yazınsal olsun veya olmasın bir yazıda dipnot kullanımının farklı nedenleri vardır. Bu bazen bir eser ya da yazar hakkında künye bilgisi vermek iken bazen de bir konu ya da kişi hakkında okuru başka bir kaynağa yönleltmek amacı güdebilir. Çeviri edebiyat eserlerinde dipnot kullanımı ise genelde çevirmen ve/veya editör tarafından sıkça başvurulan bir yöntemdir. *Çevirmen(in) Notu* ya da kısaca *ÇN* çeviri eserlerde sıklıkla karşımıza çıkar. Özlem Berk, çevirmenin notunu şöyle tanımlar:

“Çevirmen Notu (İng. Translator’s Note): Çevirmenin yararlı olacağını düşünerek çeviri metne eklediği bilgiler. Bu notlar, çevrilemez görünen kültür ya da uygarlığa ait öğeleri ya da çevirmenin erek kitleye yabancı geleceğini düşündüğü özellikleri açıklamak için kullanacağı gibi çevirmenin aldığı kararları savunması için de kaleme alınabilir ve genellikle dipnotlar ya da son notlar olarak sayfanın ya da metnin sonuna eklenirler. Özellikler yazınsal metinlerde metnin akıcılığını engelleyeceği gerekçesiyle çevirmen notlarının kullanılması tartışmaya açıktır.” (2005, s. 107)

Özellikle yazın çevirisinde akıcılığı bozmamak ve erek metnin de kaynak metin gibi okunmasını sağlamak adına dipnot ve/veya çevirmenin notu, editörün notu kullanımından kaçınılması yaygın bir görüştür. Clifford E. Landers kaynak metinde dipnot yok iken çeviri metinde dipnot olmasını eğri büğrü bir yansımayla benzeterek çeviride dipnot kullanmanın akıcılığı bozduğunu vurgular (2001, s. 93).

Bununla birlikte çevirmenin söylemsel varlığının görünürlüğü için ve bazı durumlarda anlaşılabilirliği sağlamak adına dipnot kullanımı yazın çevirisinde kaçınılmazdır. Yeşim Tükel Kanra, “Dipnot kullanımı ve uzun cümlelerin çevirisinde başvurulan çeviri teknikleri ise çevirmenlerin kaynak metinle nasıl diyaloga girdiğine, onunla nasıl hesaplaştığına, aldıkları kararlara ve dolayısıyla “çeviri projesi”ne ve benimsedikleri tutuma dair daha açık bir fikir vermektedir” (2022, s. 179) diyerek yazınsal metinlerin çevirisinde dipnot kullanılmasını gerektirir.

2.2.1.1. Editörün notu

Çeviri metinde (ÇM) Editörün Notu (EN) sadece bir defa kullanılmıştır.

Örnek

KM: “No jewellery at all. Pearl dot earrings, maybe. No. Not even that. Just you, girl.....Plus, unbeknownst to him, Jeri had given me the name for a product line, **YOU, GIRL.**” (s. 34)

ÇM: “Hiç mücevher olmayacak. Belki inci küpe. Hayır, o bile olmaz. Sadece sen kızım.....Üstelik Jeri “Sadece sen kızım” derken farkında olmadan ürün grubumun adını da koymuştu: **YOU, GIRL.**” (s. 39)

EN: İngilizcesi: “Just you, girl.” (s. 39)

Bu örnekte romanın ana kahramanı Bride’in sahip olduğu kozmetik ürün grubu markasından bahsedilir ve markanın isminin ortaya çıkışı anlatılır. Metin boyunca bu markadan sürekli YOU, GIRL olarak ifade edilmiş ve çeviri metinde de bu kullanım sürdürülmüştür.

Çevirmen metnin çeşitli yerlerinde farklı gerekçelerle dipnot kullanımına gitmişken burada editörün notu ile bu açıklamanın yapılması dikkat çekicidir. Çevirmenin değil de editörün notu olarak bu bilginin verilmesi konusunda, çevirmenin bu noktayı gözden kaçırdığı ya da açıklama gereği hissetmediği varsayımında bulunulabilir. Özellikle çevirmenin kaynak kültüre ait pek çok öğeyi (ileride örneklendirilecektir) çeviri metinde olduğu gibi bırakarak çevirmediği ve dipnot kullanımında belirli bir standardı yakalayamadığı göz önünde bulundurulduğunda, bu örneğin editör dipnotu olarak verilmesi metne editöryal bir müdahale olarak yorumlanabilir.

2.2.1.2. Çevirmenin notu (ÇN)

Erek metin incelendiğinde çevirmenin kendi kararları doğrultusunda gerek gördüğü yerlerde “Çevirmenin Notu” şeklinde dipnot kullanımına başvurduğu gözlemlenmiştir. Dip not kullanımları iki ana başlık altında toplanabilir. Bunlar sırasıyla kaynak kültür dizgesine özgü ifadelerin açıklanması ve kaynak dilde yapılan kelime oyunların veya kısaltmaların erek dilde tam olarak açıklanamaması şeklinde ifade edilebilir.

Kaynak kültür dizgesinde bilinirliği olan, ama erek kültür okuru tarafından bilinirliği az olan ya da hiç bilinmeyen ifadelerinin ve kullanımların çevirmen tarafından dipnot ile açıklandığı örneklere bu başlıkta yer verilmiştir. Çeviri metinde çevirmenin notu şeklinde dipnotla açıklanan ifadeler aşağıdaki örneklerde altı çizili ve kalın olarak gösterilmiştir.

Örnek

KM: “Almost all **mulatto types and quadroons** did that back in the day – if they had the right kind of hair, that is.” (s. 3)

ÇM: “O günlerde neredeyse bütün **mulatto’lar ve quadroon’lar** böyle yapıyordu, saçları doğru türdense tabii.” (s. 11)

ÇN: Mulatto: Anne- babasından biri beyaz, biri siyah olan kişi, “yarı zenci melezi”. **Quadroon:** Anne –babasından biri beyaz, biri mulatto olan kişi, “çeyrek zenci melezi”.

Verilen örnekte çevirmenin kaynak metinde geçen “mulatto” ve “quadroon” ifadelerinin erek okurda bir karşılık bulmayacağını düşünerek metnin içinde açıklama yapmak yerine dipnot kullanımı ile durumu kaynak kültüre uzak olan okur için anlaşılır hale getirdiği görülmüştür. Benzer bir çevirmen dipnotu kullanımına ana karakterimiz Bride’ın gündelik hayatında ten renginden dolayı maruz kaldığı hakaretleri anlattığı bölüm örnek olarak gösterilebilir.

Örnek

KM: “Just like later in school when other curses – with mysterios definitions bu clear meanings – were hissed or shouted at me. Coon. **Topsy**. Clinkertop. Sambo. Ooga Booga.” (s. 56)

ÇM: “Tıpkı sonraları okulda duyduğum, fısıldanan ya da yüzüme savrulan diğer hakaretler gibi, tanımları gizemli, anlamları açık. Marsık. Gündüz feneri. **Topsy**. Zift. Öcü.” (s. 62)

ÇN: Topsy: Tom Amca’nın Kulübesi’ndeki küçük köle kızın adı.

Yukarıdaki örnekte yazar kaynak kültürde önemli bir yere ve bilinirliğe sahip bir kitaptaki karaktere gönderme yapar. Burada geçen “topsy” sözcüğü Amerikalı ünlü yazar Harriet Beacher Stowe’un *Tom Amca’nın Kulübesi* isimli eserindeki küçük köle kıza atıfta bulunur. Atıfta bulunulan karakter kaynak metnin okurunda bilinirliğe sahip olmasına rağmen erek okurda bir çağrışım uyandırma ihtimalinin zayıf olacağı için çevirmen tarafından dipnot ile açıklanmıştır. Dikkat çeken nokta ise çevirmenin dipnotta bu bilgiyi kısa bir şekilde açıklamasıdır. Çevirmen belki de bu sayede erek okuru kaynak kültür ve o kültüre ait yazın dizgesinde önemli bir yere sahip olan başka bir eserle tanıştırmak istemiş olabilir. Çevirmenin söz konusu ismi metnin içinde olduğu gibi bıraktığını ama okuru da bu konuda bilgilendirmek ve ona bir kaynak sunmak, kendini gerekçelendirmek için dipnot kullanmayı tercih ettiğini söyleyebiliriz.

Kaynak dilde var olan kelime oyunları ve kısaltmaların erek dilde tam olarak karşılığının bulunmaması konusu bu bölümde çevirmenin başvurduğu dipnotlar ile örneklendirilmiştir. Çeviri metinde çevirmenin notu şeklinde dipnotla açıklanan ifadeler aşağıdaki örneklerde altı çizili ve kalın olarak gösterilmiştir.

Örnek

KM: “This is the teacher who had kindergarteners cut apples into rings to shape the letter O, doled out pretzels as B’s, slit watermelon chunks into Y’s. All to spell **BOY**.” (s. 18)

ÇM: “Ne büyük değişim. Ana okulu öğrencilerine elmaları O harfi şeklinde halka halka dilimleten, B harfine benzeyen krakerler dağıtan, karpuz dilimlerini kesip Y harfi yapan öğretmen bu. Hepsi **BOY** yazabilmek için.” (s. 24)

ÇN: BOY (İng) Oğlan (s. 24)

Buradaki dipnotların kaynak dilde yapılan kelime oyunlarının doğrudan erek dile çevrilemeyeceğini göstermek ve bunu açıklamak için kullanıldığı söylenebilir. Dipnotlar ile çevirmen bu tür ifadeleri olduğu gibi bırakarak metnin akıcılığını sekteye uğratmıştır. Fakat böylesi bir durumda da yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi erek dilde tam bir karşılık bulmak oldukça güç olduğu için çevirmenin bu örneklerde dipnot kullanmaya mecbur kalmış olabileceği gerçeği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Örnek

KM: “Embarrassment would be nothing next to the jokes directed at YOU, GIRL. From YOU, GIRL to **BOO, GIRL**.” (s. 22)

M: "Yaşayacağım utanç YOU, GIRL'le ilgili yapılacak şakaların yanında solda sıfır kalır kesin. YOU, GIRL'den **BOO, GIRL'E.**" (s. 27).

N: **Boo, Girl** (İng.) Yuhalama önlemi. (s. 27)

Burada Bride'in hapishane çıkışında yardım etmeye çalıştığı kadından tekme tokat dayak yedikten sonra o şiş gözleri ve patlamış dudağı ile gazetecilere yakalanma korkusu tasvir edilerek markasının böyle bir durumda büyük prestij kaybı yaşayacağı vurgulanır. You, Girl olan markanın ismi suratının yediği dayaktan sonraki haline benzetilerek *Boo, Girl* olarak betimlenir. Çevirmen bu sözcük oyununu erek okura daha anlaşılır kılmak için dipnot kullanmayı tercih ettiği söylenebilir. Bununla birlikte dipnot ile açıklanan Boo sözcüğü sadece bir nlem ifadesi midir ya da bu bağlamda sadece nlem ifadesi olarak mı kullanılmıştır konusunun incelenmesi gerekir. Çünkü metnin bağlamına bakıldığında burada bir yuhalama nleminden ziyade daha çok durumun kötülüğüne bir gönderme, yüzünün o halinden kaynaklı bir küçümseme söz konusudur.

rnek

KM: "Bride, this **Raisin.** Actually, we named her **Rain** because that is where we found her, but she prefers to call herself Raisin." (s. 86)

M: "Bride bu da **Raisin.** Ashında ona **Rain** adını koymuştuk, çünkü onu o halde bulduk, ama kendisine Raisin denmesini tercih ediyor." (s. 94)

N: **Raisin** (İng.) Kuru zm, **Rain** (İng.) Yağmur

Üstteki rnekte Bride'in kurtulmasına yardımcı olan küçük kız ile tanıştırılması sırasında küçük kızın adının çevrilmediği fakat çevirmenin dipnot kullanımı ile durumu açıklama gereği duyduğu görülür. Rain ve Raisin sözcükleri kaynak dilde anlamsal olarak bir yakınlık ifade etmese de sesletim olarak bir yakınlık söz konusudur. Bahsi geçen küçük kızın yağmurlu bir havada sokakta bulunmasından dolayı ona *rain*, yani yağmur, ismi verilir, fakat küçük kız kuru üzüm anlamına gelen *raisin* ismini tercih eder. evirmenin bu ayrımı erek dilde sağlayamayacağı için bu şekilde dipnot ile çözüm yoluna gittiği görülür.

Çeviri metinde çevirmen ve editör tarafından gerekli görülen yerlerde dipnot kullanımına başvurulan benzer örnekler çoğaltılabilir. Bu kullanımlar benzer durumlar için yapıldığından çevirmenin dipnot kullanımında almış olduğu kararları açısından bir tutarlılık sergilediğini söylemek mümkündür. Fakat bu tutarlılık dipnot ile verilen açıklamalar için geçerlidir. Çeviri metinde kaynak kültüre özgü ifadelerin çevrilmediği, olduğu gibi yabancı bırakıldığı ya da başka şekilde karşılandığı durumlar da mevcuttur.

2.2.2. Kaynak dilden çevirisi yapılmayan ifadeler

Yazınsal bir eserde, üretildiği kaynak kültüre pek çok ize rastlamak mümkündür. Benzer şekilde bu türden metinler kaynak kültürün dilsel ve kültürel özelliklerini ve metin yazma geleneğine ait yazma pratiklerini de okuruna sunar. Dolayısıyla, bu türden metinlerin çevirisinde salt dilsel bir aktarım değil aynı zamanda kültürel bir aktarım da gerekir. eviriye antropolojik bir açıdan yaklaşan Michael Richardson, "evirinin kültürel farklılık ve çevirideki farklı kültürler arasında taşınan anlam olgusu bağlamında denge kurulurken karşılaşılan sorunlar ile eşit derecede ilgili olduğunun" (2001, s. 268) altını çizer. Bu doğrultuda, kültürel anlam evreni ve farklı kültürlere ait bağlamın çeviriyi salt metinsel ya da sözcüksel düzeyde olmaktan çıkarıp kültürel bir eyleme dönüştürdüğü söylenebilir. Bu başlıkta, kaynak kültürde bilinirliği olan ama eviri metin okuruna doğrudan bir çağrışım yapmadığı halde çevirmen tarafından çevrilmeyen örnekler ele alınmıştır.

İlk olarak, çeviri metinde kitabın bölüm başlıklarının çevrilmediği ve olduğu gibi bırakıldığı dikkat çeker. İlk bakışta yadırganan bir durum olarak algılsa da aslında çevirmenin bir tutarlılık sergilediği metnin içine girildikçe ortaya çıkar. Çünkü bölüm başlıklarına isimlerini veren aslında romanın karakterlerinin isimleridir ve her bölüm başlığı o bölümün anlatıcısının ismini taşır. Örneğin eserin alt başlıklarından biri olan “sweetness” sözcük düzeyinde bakıldığında çevrilebilir bir kavramken aslında eserde bir karaktere verilen isim olduğu için olduğu gibi bırakılmıştır. Benzer şekilde “rain” de doğru ve aynı gerekçeyle çevrilmeyerek olduğu gibi bırakılmıştır. Öte yandan çevirmen bir önceki bölümde yaptığı aksine aşağıdaki örneklerden de görüleceği üzere dipnot kullanarak kaynak kültüre özgü öğeleri açıklamak yerine bunları çevirisinde olduğu gibi bırakmayı tercih etmiştir. Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi kaynak dile ait öğelerin çoğu çeviri metinde olduğu gibi bırakılmıştır. Bu noktada çevirmenin metin genelindeki dipnot kullanımı açısından bir tutarsızlık sergilediği görülür.

Örnek

KM.: “Mostly Just worn Toyotas and ancient **Chevys**, silent grown-ups and jittery children. An old man sitting at the bus stop is digging into a box of **Cheerios**....” (s. 15)

ÇM: “Eski püskü Toyota’larla, taş devrinden kalma Chevy’ler, sessiz yetişkinlerle ürkek çocuklar var sadece. Otobüs durağında oturan yaşlı bir adam kafasını Cheiros kutusuna gömmüş...” (s. 21)

Chevy’nin bir otomobil markasının kısaltılmış adı, Cheerios’un bir tür tahıl gevreği markası olduğunu erek okura doğrudan vermek yerine çevirmen olduğu gibi bırakarak belki de okurunu metne götürmeyi amaçladığı veya metnin yabancılığını okura hissettirmek istediği görülür.

Örnek

KM: “For five minutes I don’t say a Word, just flip through the pages of **Reader’s Digest**...” (s. 25)

ÇM: “Beş dakika boyunca tek kelime etmeden önündeki **Reader’s Digest**’i karıştırıyorum...” (s.30)

Örnekte geçen *Reader’s Digest* aylık yayımlanan bir Amerikan aile dergisidir. Kaynak kültürde bir konuma sahip, ama erek metin okurunun bunu bilme ihtimali zayıf olarak değerlendirilir. Çevirmenin bu tutumu sergilemesinin nedeni olarak okuruna metnin yanı sıra kaynak kültürü de tanıtmayı amaçladığı, kültür ithali yapmak istediği ya da okurunun kaynak metnin oluşturulduğu kültür hakkında araştırma yapmasını beklediği gösterilebilir. Dolayısıyla çevirmenin bu tercihlerinin metnin genelinde sürdürdüğünü söylemek mümkündür.

Bunların dışında, çevrilmeyen ve dipnot ile açıklanabilecek kaynak kültüre ve yazarın art alına, Afro-Amerikan dünyasına, ait durumların çeviri metinden çıkarıldığı örnekler söz konusudur.

Örnek

KM: “So whe’ere the **Manson girls**. In a few years she’ll be forty and I thought she probably has no friends.”

ÇM: “**Manson kızları** da öyleydi. Bir iki yıla kırkına basacak ve muhtemelen hiç arkadaşı yok.”

Örnekte kitabın ana karakteri olan Bride’a şiddet uygulayan, suratını tanınmaz hale getiren ve çocuklara tacizde bulunduğu iddia edilen kadından bahsedilir. Kadının caniliğine gönderme yapmak için kaynak metinde “Manson girls” ifadesi geçer. Çevirmenin bu ifadeyi sözcüğü sözcüğüne çevirmesi, verilen mesajın okur tarafından tam olarak anlaşılmasına neden olur. Çünkü kaynak kültürde “Manson Girls” olarak adlandırılan gurup aslında 1960’lı yılların sonlarına doğru ortaya çıkan ve arkasından büyük kitleleri sürükleyen bir hareketin öncüsü olan Charles Manson’a göndermede bulunur. Bu gurup bir dizi seri cinayet işleyerek Manson etrafında toplanan kriminal bir organizasyondur. Özellikle

katılımcılar arasında genç kızların olması ile ün kazanmıştır. Dahası, yazarın Afro-Amerikan oluşu ve özellikle söz konusu dönemlerde siyahilerin yaşadıklarına da göndermede bulunarak böyle bir kullanım yapması muhtemeldir. Çünkü Charles Manson o dönemde bir teori ortaya atmış, buna da “Helter Shelter” adını vermiş ve ülkede iç savaş çıkacağını ve siyahilerin bütün beyazları öldüreceğini iddia etmiştir. Tüm bunlardan hareketle yazarın o vahşiliğe ve kriminal duruma gönderme yapmak istediği aşıkardır. Fakat çevirmen bu ifadeyi sözcüğü sözcüğüne çevirerek ve bir açıklama yapmayarak bu göndermenin etkisini erek metinde azaltmıştır. Çevirmenin bu durumu dipnot ile kısaca açıklaması hem yapılan göndermenin erek okuyucuya daha başarılı bir biçimde geçmesini sağlayabilir hem de çeviri açısından daha tutarlı bir tutum oluşturabilirdi.

Örnek

KM: “Ugly black stitches, puffy eye, bandages on her forehead, lips so **Ubangi** she can't pronounce the r in raw, which is her skin looks like- all pink and blue-black.” (s. 26)

ÇM: “Siyah çirkin dikişler, şişik göz, alnında sargılar, çiğ'in ç'sini söyleyemeyecek kadar **davul gibi şişmiş dudaklar**, çiğ et gibi görünen pembe ve siyah deri.” (s. 31)

Yukarıdaki örnekte Ubangi sözcüğünün erek metinden çıkarıldığı dikkat çeker. Detaylı bir sözlük taraması yapıldığında Ubangi sözcüğü Afrika'da bir kabilenin kadınların dudaklarını çevreleyen ahşaptan yapılan bir disk olarak karşımıza çıkar. Burada yazar kendi art alanına, yerel bir kullanıma gönderme yaparak durumu anlatmaya ve okurun gözünde canlandırmaya çalışmıştır. Çevirmen ise bu ifadeyi erek metinden çıkararak “davul gibi şişmiş dudaklar” şeklinde çevirmiştir. Bu sözcüğün de dipnot ile erek okura açıklanması okura yazarın art alanı ile ilgili bilginin verilmesini ve olaylara yazarın penceresinden bakması sağlanabilirdi. Çünkü yazarlığın yanı sıra aktivist kimliği ile de öne çıkan Morrison, kendi etnik kökeninden kavramları bu şekilde İngilizceye sokarak dilin hegemonyasına karşı da bir eylemde bulunur. Çevirmen ise aldığı çeviri kararı ile bunun etkisini çeviride zayıflatmıştır.

Verilen örnekte dikkat çeken bir diğer nokta ise çevirmen, dipnot bölümünde gösterilen You, Girl – Boo, Girl, BOY, gibi kaynak dilde yapılan söz oyunlarını erek dile olduğu gibi bırakarak dipnot ile açıklarken “r in raw” ifadesini “çiğ'in ç'sini” şeklinde çevirmesidir. Çevirmen kaynak dildeki dil oyunu erek dilde de benzer bir biçimde oluşturmayı hedeflemiştir. Diğer örnekler ile kıyaslandığında bir tutarsızlık durumunun olduğunu görülür.

Örnek

KM: “She mumbles, “**Boy Scout** I guess.” (s. 26)

ÇM: “Kem küm ediyor. **Prensipleri olan bir manyaktır** belki de.” (s. 30)

Kaynak metinde geçen Boy Scout ifadesi aslında 1900'lü yılların başında Amerika'da kurulan ve gençleri disipline etmek, spor aktivitelerine yönlendirmek ve bu kapsamda silah, bıçak gibi aletleri kullanmayı öğreten bir izcilik hareketidir. Metnin bağlamına baktığımızda Bride kendisini dövenin belki de bir Boy Scout üyesi olabileceği şeklinde yalan ifadede bulunur. Çevirmen ise bu detayı erek okura vermek yerine söz konusu ifadeyi bağlamdan yola çıkarak “prensipleri olan bir manyak” şeklinde çevirmiştir. Metnin genelinde çevirmenin yabancı olanı korumaya çalışırken bu örnekte yabancı olanın o yabancılığını hissettirmek yerine bağlama göre söz konusu ifadeyi dahil etmemek yönünde bir çeviri kararı aldığı görülür.

Metnin genelinde bu duruma uygun düşen pek çok örnek mevcuttur. Çevirmen özellikle kaynak kültüre özgü olup erek okura yabancı gelen öğeleri metninde olduğu gibi bırakarak çevirme yaklaşımını metnin genelinde uygulamaya çalışmıştır. Fakat bazı durumlarda dipnot kullanırken benzer durumlarda ya söz

konusu ifadeyi metninden çıkartarak ya da farklı bir çözümle çevirerek metnin genelinde bu bağlamda bir tutarlılık sergileyememiştir.

2.2.3. Dil düzeyi

Çeviri ve kaynak metni dil düzeyi bağlamında karşı karşıya getirdiğimizde, çevirmenin çeviri metinde yazarın biçimini büyük ölçüde koruduğu ve bunu erek metne yansıttığı söylenebilir. Metnin genelinde işlenen konuya paralel olarak argo ağırlıklı, metnin o sert mizacını yansıtan gündelik bir dil kullanımı göze çarpar. Bu duruma uygun düşen örneklerin bazıları şöyledir:

Örnek

KM: “When he said, “Goddamn! What the hell isthis?” I knew we were in trouble. (s. 5)

ÇM: “Lanet olsun! Burada ne halt dönüyor lan böyle? dediğinde başımızın belada olduğunu anlamıştım.” (s.13)

Örnek

KM: “Are you kidding? Look at those eyes. Old as dirt.” (s. 16)

ÇM: “Dalga mı geçiyorsun, şu gözlere bak. Pisliğin teki olduğu nasıl da belli.” (s.22)

Örnek

KM: “That is when I heard him shout, “Hey, little nigger cunt. Close that window and get the fuck outta there!” (s. 55)

ÇM: “Hey, seni küçük kaltak!” diye bağırdı bana, “pencereyi kapatıp çabuk siktir git oradan” (s. 61)

Örnek

KM: “First tell me why you bought presents for a child molester – in pison fo it, for Christ’s sake. Tell me why you sucked up to a monster.” (s. 153)

ÇM: “Önce sen o çocuk tacizeisine neden hediye aldığını anlat bana. Kadın bu yüzden hüküm giymiş lan. Hadi, bir canavarın götünü neden yaladığını anlat.” (s.153)

Yukarıdaki örneklerden çevirmenin yazarın biçimini korumak adına erek dilde yadırganabilecek ifadeler kullanmayı tercih ettiği görülür. Bu durum elbette bir yanlış ya da eksik olarak adlandırılmaz. Çevirmen çeviriye yaklaşımı dahilinde kendi tercihlerini dil düzeyi bağlamında metnin genelinde uygulamaya çalışmıştır. Çevirmenin bu yöndeki erek dilde akıcılığı ve okunurluğu bozuyor gibi görünebilir, ama çevirmen metnin genelindeki çeviri kararları ile kaynak metnin dil düzeyini korumayı ve okura aslında okuduğunun kendi dilinde yazılmış bir eser değil, yabancı bir kültürde kaleme alınan bir edebi eser olduğunu yansıtmayı başarmıştır.

2.2.4. Söz dizimi ve cümle yapısı

Çeviri metin ve kaynak metin söz dizimi ve cümle yapıları açısından karşı karşıya getirildiğinde çevirmenin yazarın yapılarının çok dışına çıkmadığı fark edilmiştir. Cümle yapılarına ve söz dizimine sıkı sıkıya bağlı kalma yönündeki çevirmen tercihlerinin bazı durumlarda erek dilde okunurluğu düşürdüğü ve hatta çeviri metnin yer yer anlaşılmasının önüne geçtiği söylenebilir.

Örnek

KM: “Hammers of pain make it hard to get out my cell phone and dial Brooklyn, the one person I can trust. Completely.” (s. 14)

ÇM: “Acı çekiç gibi vuruyor beynime, cep telefonumu çıkarıp Brooklyn’i ararken zorlanıyorum. Brooklyn, bu dünyada güvenebileceğim tek kişi. Tamamen güvenebileceğim bir tek o var.” (s.27)

Örnek

KM: "A grand madam impatient to get back to her designer linens in her tasteful high-rise brothel? Or maybe a teenage hookerette eager to get back to the patio of some sumptuous, degenerative private club where she could celebrate her release among friends by ripping up her prison-issue underwear." (s. 14)

ÇM: "Zevkle döşenmiş çok katlı iş merkezi tasarım ürünü keten nevrresimlerine dönmek için sabırsızlanan bir genelev patroniçesinin mi? Arkadaşlarıyla birlikte serbest kalışını kutlamak için cezaevinin verdiği iç çamaşırları yırtarak çıkaracağı şatafatlı, dejenere bir kulübün terasına dönmeye can atan ergen bir oruspucuğun mu yoksa?" (s.21)

Örnek

KM: "The pieces of it that she had stitched together: personal glamour, control in an exciting even creative profession, sexual freedom and most of all a shield that protected her from any overly intense feeling, be it rage, embarrassment or love." (s. 14)

ÇM: "Cazibesini, heyecanlı hatta yaratıcı bir işteki hakimiyetini, cinsel özgürlüğünü ve hepsinden önemlisi, ister öfke, ister utanç, ister aşk olsun, onu aşırı yoğun duygulardan koruyan zırhını kaybetmişti." (s.88)

Örnek

KM: "Obviously the sight of the children was as pleasurable to the man as touching them because just as obviously, in his warped mind, they were calling to him and he was answering their plumb thighs and their tight little behinds, beckoning in panties or shorts as they climbed up to the slide or pumped air on the swing." (s. 109)

ÇM: "Belli ki çocukları izlemek onlara dokunmak kadar hoştu adam için, yine belliydi ki adamın çarpık zihninde çocuklar ona sesleniyor, o da çocukların kaydırağa tırmanır ya da salıncakta sallanırken görünen külotları ve şortlarının altından kendisini çağırın tombul uyluklarına, küçük ve sıkı kıçlarına karşılık veriyordu." (s. 115)

Yukarıdaki örneklerde de görüleceği üzere kaynak metnin yazarı dili istediği gibi kullanarak kendi biçimini metnine yansıtmıştır. Bunu yaparken de yer yer uzun ve açıklamalı cümle yapıları, ara cümleleri ya da açıklamaları tercih etmiştir. Çevirmen de yazarın bu kullanımlarını çeviri metinde sürdürmek adına benzer bir yöntem izlemiştir. Fakat örneklerden de görüleceği üzere kaynak metnin yazarına bu bağlamda bir sadakat metnin okunurluğunu zorlaştırmıştır.

2.2.5. Sözcük tercihleri

Çeviri metin, tercih edilen kelimeler, söz öbekleri, ifadeler düzeyinde incelendiğinde çevirmenin kaynak kültür dizgesine ait ifadeleri genelde olduğu gibi bırakma yönünde bir eğilim sergilediği; kültürel olmayan ifadeleri ise erek dildeki yaygın kullanımları ile karşıladığı gözlemlenmiştir. Kaynak kültüre ait ifadelerin metnin genelinde yabancılığının korunarak erek dile aktarıldığını, aktarılmayanların ise erek metne dahil edilmediğini dipnot kullanımı bölümünde örnekler aracılığıyla incelenmişti. Bu alt başlıkta ise daha çok erek dile özgü ifadelerin, söz öbeklerinin, deyimlerin çeviri metinde nasıl kullanıldığı üzerinde durulmuştur.

Örnek

KM: "We are sitting in this dump of a clinic after I've driven over two hours to find this thick town, then I have to locate her car parked in the rear of a closed-shut police station." (s. 23)

ÇM: "Bu taşra kasabasını bulacağım diye iki saatten fazla araba kullandım, sonra kapıları kilitli bir karakolun arkasına park ettiği arabasını **fellik fellik aramak** zorunda kaldım, şimdi de bu pis klinikte oturuyoruz." (s. 29)

Örnekte görüleceği üzere çeviri metinde kullanılan “fellik fellik aramak” ifadesi kaynak metinde doğrudan yer almaz. Çevirmen durumu okura daha iyi aktarmak için erek dile özgü bir deyim kullanma yönünde tercihte bulunmuştur.

Örnek

KM: “It was one thing to lose a brother – that broke his heart – but a world without Louis Armstrong’s trumpet crushed it.” (s. 114)

ÇM: “Louis Armstrong’un trompetinin yer almadığı bir dünya kırık kalbini iyice hurdahas ediyordu.” (s. 119)

Burada bahsedilen kişinin kalp kırıklığı için çevirmen “hurdahaş” kelimesini kullanmayı tercih etmiştir. Fakat daha önce de belirtildiği üzere çevirmenin yabancılık duygusunu çevirisinde hissettirebilmek adına olduğu gibi bırakırken, erek dile özgü, kalıplaşmış bu tür ifadeleri tercih etmesi bir çelişki olarak değerlendirilir.

Örnek

KM: “The clever ones breezed through classes; the geniuses dropped out.” (s. 121)

ÇM: “Akıllılar dersleri tereyağından kıl çeker gibi geçiyor, dâhiler okulu bırakıyordu.” (s. 126)

Örnek

KM: “He picked a quarrel with Carole; she argued back. Their fight escalated and disturbed the whole family until Mr. Starbern shut it down.” (s. 123).

ÇM: “Booker çingar çıkardı, Carole da altta kalmadı. Kavga alevlenip bütün aileyi rahatsız edince Bay Starbern araya girdi.” (s. 128)

Kaynak metinde geçen “quarrel” sözcüğü tamamen erek dile ait bir kullanım olan “çingar çıkarmak” ifadesi ile erek metne aktarılmıştır. Çingar çıkarmak “bir bahane bulup biraz da çirkeleşerek kavga, gürlütü patırtı çıkarmak” anlamında kullanılan bir deyimdir. *Quarrel* sözcüğü ise münakaşa etmek anlamı taşır. Çevirmen burada bağlamı ve dil düzeyini de göz önünde bulundurarak yerinde bir tercihte bulunmuştur. Ancak bu tutarlılığını çeviri metnin tamamında sürdürdüğünü söylemek mümkün değildir.

Çevirmenin bir taraftan yabancı kültüre ait öğeleri çevirmeyerek metnin yabancılığını koruduğunu, bir taraftan da erek dilde yaygın kullanıma sahip “fellik fellik aramak”, “ununu eleyip eleğini asmak”, “şaşkınlıktan dili tutulmak”, “çingar çıkarmak” gibi ifadelerle metni kendi kültürü doğrultusunda yeniden bağlamsallaştırdığı ifade edilebilir. Dahası metnin geneline bakıldığında, sözcük tercihi bağlamında çevirmenin zaman zaman çelişki içinde olduğu fark edilmiştir. Çünkü çevirmen almış olduğu kararlar doğrultusunda sözcük seçiminde bazı durumlarda yabancı olanı olduğu gibi aktarırken, bazı durumlarda ise doğrudan erek dilin yaygın kullanımlarına yer vererek o yabancılığı ortadan kaldırmıştır.

Sonuç gözlemleri

Bu çalışmada çevirideki hataları ya da eksiklikleri değil bunların arkasında yer alan nedenleri ve çevirmen kararlarının gerekçelerini araştırmanın daha yapıcı olacağına dikkat çeken Berman’ın çeviri eleştirisi için sunduğu analitik yol haritasından yararlanarak Amerikalı yazar Toni Morrison’un *God Help the Child* eserinin Türkçe çevirisi eleştirel bir yaklaşımla incelenmiştir. Birebir uyulması gereken bir çeviri eleştirisi modeli ya da şablonu olmadığı, aksine çeviri eleştirmenine yol gösteren bir yol haritası olduğu için Berman’ın sunduğu tüm duraklara uğramak yerine kaynak metnin ve çeviri metnin karşı

karşıya getirilmesi aşamasına dayalı bir değerlendirme sunulmuştur. Bununla birlikte, ilgili aşamalar esas alınarak eviri metnin tekrar tekrar okunması yapılmış, arkasından kaynak metnin okuması gerçekleştirilmiştir. Bu aşamadan eviri metin ile kaynak metin karşıya getirilerek eleştirel bir eviri incelemesi sunulmuş ve örnekler üzerinden çevirmenin metindeki izi srlmştir.

Çalışmanın btncesini oluşturan eserin çevirmenin, her çevirmenin yapması gerektiği gibi çevirisinde kendi kararları ve tercihleri doğrultusunda bir eviri stratejisi belirlediği grlmştir. Bu tercihler doğrultusunda makul gerekçelerle erek metinde gerekli gördüğü yerlerde dipnot kullanmıştır. Bununla birlikte, yapılan inceleme sonucunda çevirmenin her ne kadar dipnot kullansa da mümkün olduğu lide çevirisinde dipnot kullanmaktan kaçındığı gözlemlenmiştir. Çünkü evirmen erek okura bir anlam ifade etmeyen çoğu ifadeyi veya durumu kaynak dilde olduğu haliyle eviri metne aktarmıştır. Bu durum yayınevi ve/veya çevirmen politikası olarak da yorumlanabilir. Ancak daha önce de belirtildiği üzere eviri metnin bazı bölümlerinde dipnot ile erek okura bir açıklama, bir bilgi sunulurken bazı bölümlerinde benzer özellikte olmasına rağmen kaynak kültüre ve dile ait ifadelerin çevrilmemesi veya dipnot ile açıklanmaması çevirmen kararlarında gözlemlenen bir tutarsızlık olarak dikkat çeker.

Dil düzeyinde ise çevirmenin kaynak dilde yazarın yarattığı sert ve kısmen argoya kaçan gündelik dil kullanımını eviri metnin genelinde yakalamıştır. Bu açıdan çevirmenin tutarlı bir yaklaşım sergilediği söylenebilir. Öte yandan, uygulama bölümünde verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, yazarın kaynak metindeki biçemini korumak için çevirmenin metnin okunurluğunu ve akıcılığını zedelediği de bir gerçektir. Fakat bunu bir eksiklik değil çevirmen politikası olarak değerlendirmek yerinde bir yaklaşım olacaktır. Hem erek metni hem de kaynak metni defalarca okuduktan sonra çevirmenin metnini oluştururken sanki erek okura okuduğu metnin kendi dilinde değil de yabancı bir kültürde yazıldığını bilinçli olarak hissettirmeye çalıştığı izlenimi oluşmuştur.

Söz dizimi ve cümle yapısı noktasında da çevirmenin çevirisinde kaynak metin yazarının izinden gitmeye çalıştığı gözlemlenmiştir. Kaynak dil olan İngilizcede iki çizgi ya da virgl arası açıklayıcı cümle kullanımı oldukça yaygın olsa da Türkçede bu tür kullanımlar pek fazla yer edinmemiştir. Kaynak metnin yazarı bu tür cümle yapılarını eserinde sıkça kullanmıştır. evirmenin de bu yapıları kendi metninde korumak adına eviri kararları aldığı ifade edilebilir. Fakat incelenen örneklerden de anlaşılacağı üzere bu durumun erek dilde okunurluğu sekteye uğrattığı ve hatta bazı noktalarda anlam kargaşasına yol açtığı gözlemlenmiştir.

Son olarak, söz konusu "eleştiri" olduğunda insanların zihninde genellikle olumsuz bir algı belirir. Öyle ki bu algı eleştirinin aşında pozitif bir niteliğe sahip olduğu gerçeğini gölgede bırakır. Ancak, edebiyat, dil, sanat gibi insan hayatını etkileyen pek çok alanda yapılan eleştiriler, bu alanlarda olumlu gelişmelere ve ilerlemelere zemin oluşturur. Çalışmanın girişinde de vurgulandığı üzere eviri eleştirisini, eviri metnindeki doğru ya da yanlışları bulmak, hata avcılığı peşinde koşmak değildir; genel uygulamanın aksine çevirmen kararlarını, bu kararların gerekçelerini ve eviri metne nasıl yansıdığını ortaya çıkarmayı amaçlamalıdır. Bu çalışmada da örnekler üzerinden çevirmen kararlarının gerekçeleri ve bunların metnindeki yansımaları tartışmaya sunulmuştur.

Kaynakça

- Berk, Ö. (2005). *Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi*. İstanbul: Multilingual.
- Berman, A. (2009). *Toward a Translation Criticism: John Donne* (F. Massardier-Kenney, çev.). Kent, Ohio: Kent State University Press.
- Clifford, E. L. (2001). *Literary Translation: A Practical Guide*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Dizdar, D. (2004). Çeviribilim: Konuları, Sorunlar, Arayışlar. *Varlık*, 71(1155), 3-8.
- Morrison, T. (2016). *God Help the Child*. New York: Vintage Books.
- Morrison, T. (2016). *Tanrı Çocuğu Korusun* (E. Ersavcı, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Richardson, M. (2001). Translation as a Means of Cultural Transmission. In *Crossing Cultural Borders, Toward an Ethics of Intercultural Communication – Beyond Reciprocal Anthropology* (I. Shigemi & K. L. Richard, eds.). Tokyo: International Research Center for Japanese Studies, pp. 267-286.
- Tükel Kanra, Y. (2022). Stefan Zweig'in Olağanüstü Bir Gece Adlı Eserinin Yeniden Çevirileri Üzerine Bir İnceleme. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 12(24), 159-182.
- van den Broeck, R. (1985). Second Thoughts on Translation Criticism, A Model of its Analytic Function. In *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation* (T. Hermans, ed.). New York: Routledge, 54-62.
- Yaman, B. (2018). Antoine Berman'ın Çeviri Eleştirisi Modelinin "A Turkish Woman s European Impressions" Başlıklı Kitabın Türkçe Çevirisine Uygulanması. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, VIII (1), 431-466.